

буль ознаках общині вдавалося довести, що злодій не був її членом. Община “бралася” не за всякий слід. Він мав бути чітким, аби його можна було розпізнати. Як правило, не приймався до відведення “старий слід”, що надходить не відразу, а наступного дня. Не завжди годився до видачі слід пішого злодія, особливо, якщо на землі були заморозки або стояла суха літня погода.

Община повністю звільнялася від платні або платила позивачеві лише половину вартості вкраденого, якщо слід втрачався в пустинному місці, де не було житла або регулярної ріллі, на кам’яному ґрунті, у траві, на броді через річку. Обставинами, що звільняли общину від стягнень, були також стихійні явища, що знищили сліди: “сніг з дощем”, злива або, навпаки, “сухо було”. Сюди ж відносилися й втрати сліду, затертого на великому “гостинці”.

Стаття 77 “Просторової Правди” чітко встановлювала для стягнення з общини продажу й татьби - якщо “не отсочать от себе следа ...”. А для цього треба було довести, що злочинець був членом общини. Якщо ж община хоча й “шукала” слід, але, діючи мляво й нерішуче, упустила сприятливий для сліду час, вийшла на слід не в повному складі, порушила інші норми, від платні вона не звільнялась. Безумовно караною була свідома відмова прийняти слід, непокора, “упертість”, проявлені общині, а також навмисний вигін худоби на слід з метою стерти його. У всіх цих випадках общини платили і “продаж”, і “татьбу” позивачеві.

Процедура “гоніння сліду” досягала кінцевої мети, якщо слід наводив до конкретного двору або до середини села й тут уривався, або до речового “доказу” на громадських землях, який називався “лице”. У випадках, коли слід приводив до житла, присяжні повинні були робити “трясіння будинку”, тобто обшуку, в інших випадках община брала всю відповідальність на себе, їй давали дводижневий термін для видачі злочинця. Видача злодія суду звільняла общину від стягнень. Якщо останній не був розшуканий, община відшкодовувала збиток потерпілому й платила “продаж” і “татьбу”.

Процедура “гоніння сліду” існувала не лише на Русі. На думку А. Станіславського, “гнать по следу было древнейшим ... обычаем у всех славян, и ... обычай этот нашел свое выражение в их законодательстве”⁹⁹. У доказ він наводив положення Статуту Віслицького Казимира Великого про те, що “ежели ... украдени ... лошади, волы, скот и другие вещи ..., потерпевший ... собрав добрых людей, ... имеет ... право по древнему обычаю,

гнать след”. За його словами, стаття “Руської Правди” про “гоніння сліду” увійшла “можна сказати, цілком” з “деякими пізнішими додаваннями” в Литовський Статут. Ця норма існувала й у праві західноєвропейських держав. Наприклад, у Салічній Правді є ст. XXXVII “Про переслідування за слідами”.

Отже, “заклич”, “звід” і “гоніння сліду” за “Руською Правдою” були початковими стадіями досудового розгляду. Вони мали свою процесуальну форму, певні завдання й коло суб’єктів, що залучались для участі в процесі. “Заклич”, “звід” і “гоніння сліду” не були суто специфічними, властивими лише процесуально-правовим відносинам Древньої Русі явища, ці стадії досудового розгляду були широко поширені й у праві зарубіжних країн Західної та Східної Європи.

Література

1. Курдиновский В.И. Что такое свод нашего древнего права // “Юридические известия”. - № 8. - 1913. - С. 213.
2. Чельцов-Бебутов М.А. Курс советского уголовно-процессуального права. - Т. 1. – М., 1957. - С. 634.
3. Русская Правда. Новый перевод и комментарии под редакцией Б. Грекова Д. - Т. 2. - М., 1941. - С. 360.
4. Ланге Н. Исследования об условном праве Русской Правды. Архив исторических и практических сведений, относящихся до России. - Кн. 1, 2, 3, 5, 6. - СПб., 1859-1860. – С. 241-243.
5. Станиславский А. Исследование о начале имущественных отношений в древнейших памятниках русского права // Юридический сборник Мейера. - 1855. - С. 197.
6. Дювернуа Н. Пособие к лекциям по гражданскому праву. - Вып. 1. - Спб., 1899. - С. 52.
7. Владимирский-Буданов М.Ф. Обзор истории русского права. - Ростов-на-Дону, 1995. - С. 295.
8. Инкин В.Ф. Древнейшие государства на территории СССР “Гонение следа” - (материал для объяснения статьи 77 Пространной Правды). - М., 1985. - С. 133.
9. Станиславский А. Исследование о начале имущественных отношений в древнейших памятниках русского законодательства. - Казань, 1855. - С. 206.

**Клименко С.В.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
правознавства Одеського інституту МАУП
Надійшла до редакції 13.11.2012**

УДК 34(091)(477)

ІСТОРІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ Й ЗАБОРОНІ ВІЙСЬКОВОГО НАЙМАНСТВА

Найманство, в його нелегальній, суспільно-небезпечній і, як наслідок, протиправній формі є негативним соціальним явищем, насуЩеною проблемою не тільки й не стільки безпосередньо тих неблагополучних країн, на територіях яких “наймана військова доблесть” має найбільше розповсюдження, а й всієї світової спільноти. Нелегальне найманство подібне до ракової пухлини в глобальному організмі людського суспільства, яка, паразитуючи на внутрішньополітичних проблемах окремих держав, міжнародній нестабільноті, лицемірстві фігурантів міждержавних відносин і обмеженій дієздатності міжнародних правоохоронних і миротворчих організацій, розповзается по життєвому простору людства й здатна

охопити своєю хвороботворною дією навіть благополучні країни світу, багато з яких заради своїх політичних і економічних інтересів, прямо або побічно, є стимулаторами протиправних найманських механізмів в інтернаціональних масштабах [1, 201].

Адекватна нормотворчість і відповідне її правозастосування, що цілеспрямовано практикуються на інтернаціональному рівні в комплексному поєднанні, є єдино можливими гарантами створення організаційно-правових механізмів для викорінювання причин і умов найманства в міжнародних масштабах. Боротьба з найманством - це, передусім, міжнародна проблема. Мета цього дослідження - розглянути історію правового регулювання й

заборони військового найманства та, зокрема, зміни в правовому регулюванні, які відбулися в сучасному світі й умовах формування найманства як явища.

Наявність зерен нелегального найманства навіть у найвіддаленішій і політично незначимій ділянці світу завжди містить у собі загрозу глобального розростання цього злоякісного явища по всій планеті. Тому боротьба з нелегальним найманством може бути дієвою тільки за умови її доведення до абсолютноного завершення - повного знищення не тільки фактичних проявів, а й причин і умов найманства в загальносвітовому масштабі [2, 56]. А враховуючи, що цілющим середовищем існування найманства є невирішенні глобальні проблеми соціально-економічної й політичної нестабільності людства, процес боротьби з найманством неминуче є тривалим, складним і безпосередньо зв'язаним з механізмами й напрямами еволюції людського суспільства. Отже, перспективний успіх боротьби з нелегальним найманством у міжнародному масштабі здатні зумовити, разом з позитивною динамікою вирішення глобальних проблем людства, тільки добра воля й ефективна співпраця держав світової спільноти в цій сфері [3, 87].

Щодо історії правового регулювання й заборони військового найманства, слід почати з того, що в багатьох країнах у зв'язку з еволюційним виникненням чинників негативного впливу легальних форм найманства на боєздатність національних армій (в окремих державах такі тенденції намітилися в різний час), що беруть участь у міжнародних озброєних конфліктах, ще з незапам'ятних часів робилися спроби вивести найманство або, прийманті, його негативні якісні ознаки, з культівованої в цих державах різних історичних періодів практики формування озброєних сил. Особливо характерними є спроби державної влади скасувати найманство (переважно - у вигляді заміщення зобов'язаних служити осіб найманими воїнами) або його залишкові прояви в армійських структурах, що мали місце вже в період кінця 18 - середини 19 ст. ст. коли, не дивлячись на повсюдне визнання у світі функціонального пріоритету регулярних військ, постійна військово-політична напруженість примушувала військове керівництво різних країн, у цілях поповнення бойових підрозділів, допускати окремі елементи найманства, незважаючи на його збитковість як механізму забезпечення боєздатності армії. Проте слід зазначити, що така організаційна боротьба велася, по-перше, з легальними формами найманства, а по-друге, була продиктована невизнанням суспільної неприйнятності найманства загалом (тобто не морально-етичними мотивами й миролюбністю різних країн), а турботами про збільшення, передусім, завойовної (або оборонної) потужності національних військ.

Законодавча історія боротьби з нелегальним найманством бере свій початок у 1870 р., коли в найбільшій колоніальній державі Світу того часу - Великобританії був прийнятий закон, який дуже абстрактно й двозначно диференціював найманство на два види: легальний (дозволений), який був допустимий в імператорській армії, зокрема - у військових підрозділах метрополії в колоніальних країнах, і нелегальний (злочинний) - який згідно з законом виражався у вигляді найманого формування озброєних угрупувань силами національно-визвольного руху поневолених африканських країн. Дуже невиразні спроби визначити протиправний статус найманства і його належність до так званих "злочинів проти іноземної держави" робилися також у Німецькому Кримінальному Укладенні 1871 р., а також у Швейцарському кримі-

нальному законі 1853 р., які, втім, українів не визнано розпізнавали "провокацію війни з іншою державою й особисте сприяння її ведення з корисливого наміру" в контексті інших "порушень зовнішніх стосунків", без акцентованого виділення чинника персональної участі злочинця в бойових діях [4, 203].

Кримінальні Укладення, що діяли й періодично змінювалися в Російській імперії, у рамках процедур кодифікації, що проводилися в період з середини 18 ст. і до 1917 р. (початок кримінальної нормотворчості уніфікації в Росії був встановлений ще в 1649 р., а найактивнішої фази ці процеси набули в період царювання Катерини II, відособлено не фіксували противравну природу найманства, віднісши до "лиходійств військової агресії проти мирних сусідів і провокації військового міжнародного конфлікту" лише безпосередню організацію її здійснення озброєного нападу на іноземні держави. Відзначимо, що в перших радянських КК 1922 і 1926 р. р. спеціальний склад найманства не був передбачений і, крім того, не знайшов нормативне відображення у Положенні "Про державні злочини" 1927 р., де вперше в історії соціалістичного законодавства була регламентована сукупність злочинів проти міжнародної солідарності й миру. І лише в прийнятіх на базі Основ кримінального законодавства СРСР 1958 р. КК союзних республік, нарешті, знайшли імперативне закріплення норми (зокрема, у ст. 63-1 КК України від 28.12.1960 р.) відповідальності за найманство, яке розпізнавалося як запрошення або ухвалення добровольців для участі у внутрішніх або зовнішніх озброєних конфліктах інших держав або насилиницьких діях, направлених проти державної влади або територіальної цілісності зарубіжних країн, а також участь у таких конфліктах [5, 172].

У 5 Гаазькій конвенції 1907 р. "Про права і обов'язки нейтральних держав і осіб в сухопутній війні" (у документі переважно регулюються правила пропуску нейтральними державами через свої території осіб, які наміряються взяти участь в озброєних конфліктах інших країн), мабуть, вперше зафіксовані міжнародно-правові критерії визначення як допустимих (наприклад вступ, зокрема - на умовах оплатного утримання, до армій іноземних держав за політичними поглядами, без корисної мотивації), так і противправних форм найманства, але не в абсолютних і універсальних юридичних характеристиках, а лише винятково стосовно обставин конфліктних суперечностей між окремими державами й міжнародними політичними блоками напередодні першої світової війни.

Очевидно, що соціальна підоснова спроб юридичного вирішення окремих аспектів проблематики найманства, у рамках згаданих нормативних актів 19 і початку 20 століть, і в подальшій історії нормативної боротьби з найманством, тісно пов'язана з політичними суперечностями й інтересами та зумовлює використання такого імперативного інструменту, як право, і якості провідника волі ситуативно пануючих суспільних сил, діючих заради задоволення власних, насамперед геополітичних (або внутрішньополітичних) амбіцій. Еволюція правових механізмів боротьби з найманством упродовж всього періоду її послідовного проведення в окремих країнах і на світовому рівні майже завжди, на жаль, виступала у вигляді розвитку видозмінених методів знаходження паритетів і рівноваги в глобальних і локальних політичних розбіжностях, часто містила лише формальну імітацію правової протидії найманству, деколи демонструвала встановлення подвійних стандартів, лицемірне лукавство й моральну недбалість багатьох, а часто - найактивніших "деклараторів", а на

ділі - лише імітаторів цієї боротьби [6, 66].

Сподіваємося, що з фактичним крахом соціалістичної системи суспільного ладу, держави - “сильні світу цього”, у неабиякому ступені досягнувши задоволення своїх найважливіших геополітичних інтересів, нарешті “скинути маски непослідовних миротворців”, і, використовуючи свій колосальний політичний, економічний, військовий потенціал, дійсно займутися знищеннем своего ж, відвіку улюблена інструменту секретної й агресивної присутності у внутрішньому житті інших країн, і реально сприятимуть боротьбі з найманством. Наповнивши боротьбу з найманством реальним методичним змістом, найактивніші фігуранти міжнародної політики тим самим закладуть основу ефективної протидії таким небезпечним формам самомотивованого й ідеологічно деструктивного найманства, як противправне наймане формування й діяльність у різних країнах сепаратистських, екстремістських, терористичних і націоналістичних воєнізованих підрозділів.

Тим часом, саме у 20 столітті, у результаті фактичного краху колоніальної залежності окремих держав від колишніх метрополій і, особливо, - після другої світової війни, закінчення якої ознаменувало деяку розрядку й певне потепління в глобальній міжнародній політиці, боротьба з найманством стала отримувати найвиразніше нормативне підживлення [7, 109].

У Женевській Конвенції 1949 р. “Про захист жертв війни”, яка формально відноситься до міжнародно-правових актів, направлених на боротьбу з найманством, на відміну від Додаткового протоколу № 1 від 1977 р. до цієї Конвенції, практично не міститься нормативних положень, що стосуються найманства, а переважно зафіксовані актуальні для післявоєнного часу встановлення, що стосуються юридичного статусу комбатантів, режиму військового полону й обміну військовополоненими, особливостей відповідальності військових злочинців і ін. [8, 110]. У резолюції Ради Безпеки ООН від 24.11.1961 р. були висловлені настійливі рекомендації всім державам світу про “... необхідність вживання енергійних заходів, включаючи застосування сили, для негайного арешту, затримання й виведення з відповідних країн всього іноземного військового й напіввійськового персоналу, який не знаходиться під командуванням ООН, а також найманців”.

Вимоги категорично відмовитися від практики вербування найманців і байдужого ставлення до участі своїх громадян в іноземних озброєних конфліктах містилися в Резолюціях Ради Безпеки ООН 1967, 1970, 1977 р. р., але, як і попередні подібні встановлення, ці імперативні вимоги були вкрай малоефективні, бо політичні інтереси різних країн, в умовах заочного протистояння соціалістичної й капіталістичної систем організації суспільного буття і їх боротьби за геополітичне розширення сфер свого впливу, зовсім не сприяли об’єднанню міжнародних зусиль у сфері боротьби з найманством [9, 279].

Одним з основних питань, що розглядалися на сесіях Генеральної Асамблеї ООН у 1968 р., була проблема найманства, обговорення якої знайшло відображення в рішеннях, висловлених у Резолюції № 2456, де визначено, що: а) найманство повинно кваліфікуватися як агресивний міжнародний злочин; б) практика використовування найманців проти національно-визвольних рухів і борців за незалежність у різних регіонах планети повинна бути категорично заборонена, за яку наступає кримінальна відповідальність; в) не повинні визнаватися

найманцями особи, які безпосередньо не беруть участі у військових діях (наприклад, медичний персонал, духовництво, журналісти і ін.), також особи, які працюють технічними інструкторами, радниками, пілотами транспортних літаків, а зброю якщо її носять, то тільки для самозахисту. Було відмічено, що визнання таких осіб найманцями, в умовах відсутності суспільної небезпеки в їх діях, однозначно порушить конституційне право таких фахівців на працю [10, 588].

У Декларації ООН 1970 р. “Про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співпраці між державами”, яка була прийнята відповідно до Статуту ООН, а також в Декларації ООН 1973 р. “Про основні принципи правового режиму комбатантів, які борються проти іноземного панування і расистських режимів” однозначно було зафіксовано, що “... кожна держава зобов’язана утриматися від організації регулярних сил і озброєних банд, зокрема найманих підрозділів, для вторгнення на території інших держав, ... а натомість зобов’язана карати найманців як міжнародних кримінальних злочинців”.

У Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 1974 р. “Про міжнародні зусилля по запобіганню політичній агресії” найманство, а також всі способи його використовування одними державами для здійснення впливу на інші країни визнані агресивними злочинами. Водночас, незважаючи на закінчення колоніальної епохи в історії людства, розвинені країни, а також окремі західні фірми й навіть трансконтинентальні злочинні організації, активно використовували у своїх цілях секретні наймані підрозділи на територіях держав Африки, Близького Сходу, Центральної і Південної Америки. І тому уряди країн, що розвиваються, особливо настійно ініціювали міжнародно-правову нормотворчість у сфері боротьби з найманством. Зокрема, у 1967, 1970, 1971 р. р. на різних загальноафриканських політичних форумах були прийняті резолюції, в яких виражався гнівний протест незалежних держав Африки проти ганебної практики військово-політичного втручання, з використанням найманців, інших держав у внутрішні справи цих країн. У 1977 р. у рамках Організації африканської єдності країн Чорного континенту підписали Конвенцію про консолідацію зусиль у сфері боротьби з іноземними інтервенціями і злочинним найманством на території Африки, а також про сумісний виступ цих держав з ініціативами в боротьбі з найманством на міжнародному рівні. А вже в цьому ж році, був прийнятий Додатковий протокол № 1 до Женевської конвенції 1949 р. “Про захист жертв війни”, в якому вперше була зроблена спроба дати розгорнене правове визначення найманству. Для розвитку вказаного документа у швейцарській столиці в 1989 р. була підписана Конвенція ООН “Про боротьбу з вербуванням, використовуванням, фінансуванням і навчанням найманців” [11, 67, 340]. У цих міжнародно-правових актах, зокрема, вказується наступне: а) найманець - це будь-яка особа, спеціально завербована усередині відповідної держави або за її межами для участі у військових діях або озброєних конфліктах на території цієї країни або в міждержавних військових діях; б) найманець безпосередньо бере участь у військових діях; в) найманець одержує за службу матеріальну винагороду, яка істотно перевищує ту, що виплачується аналогічним по армійському рангу військовослужбовцям (комбатантам), які входять в особовий склад національних озброєних сил відповідної країни; г) найманець не є громадянином країни, яка бере участь у конфлікті або особою, що постійно проживає на території, контролюваній однією зі сторін конфлікту; д) найманцем не є спеціальний суб’єкт, направлений у зону конфлікту однією з його сторін, іншими

державами або міжнародними організаціями для виконання офіційних функцій; е) найманцями також можуть бути особи, спеціально завербовані для участі в сумісних насильницьких діях, направлених на скидання уряду й інший підрив конституційного ладу або територіальної цілісності держави [12, 994].

Відповідно до вимог Конвенції 1989 р. “Про боротьбу з вербуванням, використовуванням, фінансуванням і навчанням найманців” держави, що її підписали, узяли на себе зобов’язання відмовитися, як у контексті відкритої зовнішньополітичної діяльності, так і в рамках проведення відповідних секретних заходів, від використовування найманства в будь-яких його формах. Крім того, учасники цієї Конвенції зобов’язалися: а) знищувати прояви найманства на своїй території, як з участю своїх громадян, так і осіб без громадянства або іноземних підданих; б) перетинати на своїх територіях будь-які дії по підготовці, підбурюванню й провокації найманства; в) координувати свої зусилля й взаємно сприяти один одному в частині протидії найманству як в окремих державах, так і в транснаціональних масштабах; г) викривати, заарештовувати й притягати до відповідальності осіб, які здійснили найманські дії на території відповідних країн або знаходяться в міжнародному або національному розшуку інших держав за здійснення найманства; д) проводити розслідування актів найманства й повідомляти безпосередньо або через Генерального секретаря ООН всі зацікавлені країни про такі факти ведення розслідування, його обставини й кінцеві результати [13, 233].

Логіко-понятійний і юридичний аналіз визначення найманства і його правової характеристики, даних у вказаних міжнародно-правових актах дозволяє визнати наступне: а) найманцем може виступати особа, яка не є громадянином держави, на території якої або з участю якої протікає відповідний військовий конфлікт, так і особа, яка є громадянином такої держави, але постійно в ній не проживає; б) найманець повинен безпосередньо брати участь у бойових діях; в) найманець обов’язково служить на договірній основі з фактично або обіцяною прибутковістю такої трудової діяльності на рівні вищому, ніж платня за службу, виплачувана аналогічним по військовому званню і посаді військовослужбовцям регулярної національної армії відповідної держави. Кваліфікаційне значення для юридичного визначення факту найманства повинно мати саму обставину матеріальної винагороди, а не його кількісний розмір [14, 71]; г) особи, які безпосередньо не беруть участь у військових діях (зокрема - іноземні військові радники, виключення яких з числа найманців є цілком спірним, у разі їх присутності в одній з конфліктуючих армій за приватною ініціативою, без відповідної міждержавної угоди), а також особи, від імені різних державних і міжнародних структур, які здійснюють офіційні функції, а також добровольці, включені в особовий склад озброєних сил воюючої сторони не є найманцями; д) найманець не входить до особового складу озброєних сил сторони, що знаходиться в конфлікті; е) найманцем, у міжнародно-правовому аспекті, визнаються особи, завербовані для служби як в державній армії відповідної країни, так і в антидержавних незаконних озброєних формуваннях різної ідеологічної

спрямованості й сфер застосування (абсолютно нелегальний вид найманства); ж) очевидним упущенням норм Додаткового протоколу № 1 від 1977 р. до Женевської конвенції 1949 р. “Про захист жертв війни” і Конвенції “Про боротьбу з вербуванням, використовуванням, фінансуванням і навчанням найманців” 1989 р., які в сучасному світі виступають міжнародно-правовою базою боротьби зі злочинним найманством, не передбачені, як противправні й карані діяння, безпосередньо пов’язані з найманством, акти вербування (набору) і забезпечення (також фінансування) найманців і посередництво при найманстві [15, 90].

Очевидно, що історія правового регулювання й заборони військового найманства полягає у визнанні дій, що становлять зміст цього деструктивного явища, міжнародними військовими злочинами, які, крім створення загрози численним людським життям, порушують такі принципи міжнародного права, як суверенна рівність, політична незалежність, територіальна цілісність держав і самовизначення народів.

Література

1. Скрипник А.П. Моральное зло.- М.: И-во полит. лит., 1998.- 351 с.
2. Зволин Н.Ф. Методика квалификации международных преступлений. - Ростов-на-Дону: Дон, 1997. - 124 с.
3. Kopitert L. Les questions de la politique extirieure // TOSET- 03.- Paris, 2003.- 422 с.
4. Дубинский В.К. Социальные предпосылки права.- Екатеринбург: Урал, 1997. - 298 с.
5. Дмитрієв А.І. Порівняльне правознавство. - К.: Атіка, 2002. - 218 с.
6. Ераксин В.О. Юридическая ответственность за международные преступления.- М.: Юр.лит., 1999. -274 с.
7. Козак В.Н. Международное сотрудничество в области борьбы с преступностью. - Саратов: СГУ, 2000. - 226 с.
8. Ярмолаев Г.С. История международно-правового регулирования военных действий. - М.Межд.отн., 1995. - 266 с.
9. Криміналнеправо в запитаннях, відповідях. - За ред. В.А. Клименка.- К.: Атіка, 2003. - 288 с.
10. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / под. ред. В.И. Радченко, А.С. Михлина, И.В. Шмарова - М.: Вердикт,1996.- 647 с.
11. Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. - Вып. XXXVI. - М.: Межд.отн., 1973. -422 с.
12. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка - К.: Атіка, 2003.- 1056 с.
13. Международные конвенции ООН: Сборник документов.-М.: Юр.лит., 1991. - 438 с.
14. Бучко М.Я. Корислива злочинність як протидія демократичним перетворенням // Право України.- 2000. - № 3. - С. 35-43.
15. Панов В.П. Международное уголовное право. - М., 1997. - 380 с.

*Поломаний Ю.С.,
асpirант кафедри кримінального права
Одесської національної морської академії
Надійшла до редакції 19.11.2012*